

Joanna Heluszka

Uniwersytet Opolski

Związki dynastyczne książąt opolskich w XIV wieku**Dynastic relationships of the Dukes of Opole in the 14th century****Abstract**

The article is devoted to the dynastic relationships of the dukes of Opole in the 14th century. It focuses on the fact that long-lasting realization of political actions is always accompanied by forming dynastic relationships. An analysis of the dynastic policy requires answering the question: what were the aims of the dukes and were their political actions always consistent. In order to answer these questions, the author of the article analyzed the dynastic actions undertaken by the dukes of Opole in the 14th century. She paid attention not only to the circumstances of marriages but also actions that were undertaken with regard to the offspring. Important was also noticing discrepancies in the actions that were undertaken towards dukes and duchesses. The author tried to evaluate the dynastic attractiveness of the dukes of Opole.

Key words: Dukes of Opole, marriage, Opole, offspring, relations by marriage

Bolesław I zapoczątkował linię Piastów opolskich, której przedstawiciele wyróżniali się na tle innych linii piastowskich na Górnym Śląsku wielkimi aspiracjami politycznymi. Linię opolską cechowała także największa, w porównaniu do innych domów górnośląskich, rozrodczość i żywotność. Liczbę potomków Bolesława I opolskiego, w liniach opolskiej, strzeleckiej i niemodlińskiej, urodzonych przed końcem XIV wieku można ustalić na trzydzieści osób obu płci. Dla porównania: jego brat Mieszko cieszyński miał w tym okresie dwudziestu pięciu potomków (wliczając w tę grupę także Piastów oświęcimskich, wywodzących się z linii cieszyńskiej), zaś Kazimierz bytomski miał tych potomków szesnastu¹. Ułatwiało to długofalowe realizowanie działań politycznych, którym zawsze towarzyszyło, jak wiadomo, planowanie związków dynastycznych. Zawieraniu małżeństw zarówno przez mężczyzn-książąt, jak i wydawaniu za mąż ich siostr bądź córek towarzyszyły umowy przedmałżeń-

¹ Podstawą obliczenia są dane w tablicach genealogicznych zamieszczonych w książce *Książęta i księżne górnego Śląska*, red. A. Barciak, Katowice 1995, s. 169 i n.

skie, w których ustalano sprawy dziedziczenia ziem, tytułów, wielkości posagów czy zasady współpracy politycznej. Analizując poszczególne związki małżeńskie, stawiamy pytanie, jakie cele polityczne bądź inne starano się zrealizować, milcząc przyjmując, że za każdym małżeństwem zawartym przez Piastów stał jakiś interes polityczny lub majątkowy, że nie kierowano się uczuciami czy urodą kandydatki na żonę. Jako najważniejsze kryteria doboru jawią się zatem: zamożność, powiązania rodzinne oraz zyski polityczne. Dotychczasowe badania dostarczają wielu informacji o związkach dynastycznych zawieranych przez przedstawicieli poszczególnych linii Piastów górnośląskich i pozwalają na całościowe przedstawienie tego zagadnienia w odniesieniu do domu opolskiego w XIV wieku. Analiza danych dotyczących tego zagadnienia, zaczerpniętych z literatury przedmiotu ma na celu próbę odpowiedzi na podstawowe pytanie, a mianowicie czy można dostrzec każdorazowo cele polityczne przyświecające poszczególnym małżeństwom. Stawiam także pytanie o to, które rodziny dynastyczne dom opolski preferował przy wybieraniu kandydatów bądź kandydatek oraz na ile sam był atrakcyjny dla innych rodzin. Kwestie te pozwolą, jak sądzę, rozpatrzyć zagadnienie istnienia konsekwencji w realizowaniu poszczególnych zamierzeń politycznych, jak również na postawienie pytania, czy Piastowie opolscy prowadzili „politykę dynastyczną”. Osobnym zagadnieniem jest to, na ile zawierane małżeństwa wpływały na ich przyszłe sukcesy bądź porażki polityczne.

Bolesław I opolski, otwierający galerię czternastowiecznych Piastów opolskich, niemal od początku swojego panowania współdziałał z księciem wrocławskim Henrykiem IV Probus², niewątpliwie kontynuując w tym zakresie politykę zapoczątkowaną przez swego ojca³. Był zdecydowanym przeciwnikiem Władysława

² S.A. Sroka, *Bolesław I*, [w:] *Piastowie. Leksykon biograficzny*, red. S. Szczur, K. Ożóg, Kraków 1999, s. 727; E. Długopolski, *Władysław Łokietek na tle swoich czasów*, Wrocław 1951, s. 150–151; T. Sadowski, *Książęta opolscy i ich państwo*, Wrocław 2001, s. 86–87; M.K. Barański, *Dynastia Piastów w Polsce*, Warszawa 2005, s. 467; M. Czapliński i in., *Historia Śląska*, Wrocław 2005, s. 63.

³ Pierwsze związki dynastyczne za rządów księcia Władysława połączyły dom opolski z wielkopolskim i kujawskim. Zarówno małżeństwo księcia, jak i małżeństwo jego siostry zostały zawarte stosunkowo późno, dopiero w latach pięćdziesiątych XIII w. Książę Władysław poślubił w 1251 r. Eufemię, córkę Władysława Odonica. Następnie około 1257 roku umocnił kontakty polityczne z dworem mazowieckim poprzez zaaranżowanie małżeństwa Kazimierza kujawskiego ze swoją siostrą Eufrozyną, J. Mitkowski, *Kazimierz kujawski*, [w:] PSB, t. 12, 1966–1967, s. 276–277; O. Balzer, *Genealogia Piastów*, Kraków 1895, s. 301–302; K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich*, t. 3, *Piastowie opolscy, cieszyńscy i oświęcimscy*, Wrocław 1977, s. 31; K. Górski, *Eufrozyna*, [w:] PSB, t. 6..., s. 321–322; S.A. Sroka, *Eufrozyna*, [w:] *Piastowie. Leksykon...*, s. 723–724. Dokumenty: *Kodeks Dyplomatyczny Polski*, t. 1, wyd. J. Bartoszewicz i in., Warszawa 1867 (dalej cytujemy: KDP), nr 458; *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. 2, wyd. I. Zakrzewski, Poznań 1877 (dalej cytujemy: KDW), nr 688. Zdaniem J. Horwata, *Księstwo opolskie i jego podziały do 1532 roku*, Rzeszów 2002, s. 37, zawarty wówczas układ zwrócony był przeciw księciu krakowskiemu, Bolesławowi Wstydliwemu. Zacieśnienie związków dynastycznych z domem wrocławskim datuje się na schyłek panowania księcia Władysława, a jego wyrazem było małżeństwo jego jedynej córki z księciem Henrykiem IV Probus^{em}. Zdaniem K. Jasińskiego, *Rodowód pierwszych Piastów*, Wrocław–Warszawa 1992, s. 161, najwcześniejsza możliwa do przyjęcia data zawarcia małżeństwa to druga połowa 1277 r. Umowa Władysława z Henrykiem przewidywała poparcie zięcia w staraniach o koronę królewską,

Łokietka⁴. Przed 1290 rokiem, ale już za rządów Bolesława nastąpił, jednak w stosunkach między domem opolskim a wrocławskim poważny kryzys, kiedy to małżeństwo Henryka IV Prawego z siostrą Bolesława rozpadło się. Nieznana z imienia księżniczka opolska powróciła wówczas do domu rodzinnego⁵. W 1280 roku książę Bolesław I opolski ożenił się z Agnieszką, której pochodzenie nie jest, niestety, znane. Utrudnia to bardzo jakąkolwiek próbę porównawczej analizy związków dynastycznych wszystkich czterech synów księcia Władysława. Trzeba tu dodać, że na zawarcie małżeństwa zarówno Bolesława, jak i Kazimierza bytomskiego wpływ mógł mieć jeszcze ojciec, stary książę Władysław⁶. Bolesław I opolski doczekał się w małżeństwie z Agnieszką trzech synów i wszyscy trzej go przeżyli. Po jego śmierci w 1313 roku najstarszy syn Bolesław, zwany Pierworodnym, od razu rozpoczął rządy w Niemodlinie, średni syn Bolesław II objął we władanie Opole. Najmłodszy Albert pozostawał początkowo w Opolu pod opieką brata, a dopiero od 1323 roku jego stolicą książęcą stały się Strzelce⁷.

Koneksje rodzinne i więzy powinowactwa łączyły książąt opolskich z królami Polski, Czech i Węgier⁸. Były atutem przy podejmowaniu decyzji o charakterze

pod warunkiem że koronowana została by także córka księcia opolskiego, Odnosne dokumenty wprowadził do literatury K. Wutke, *Über schlesische Formelbücher des Mittelalters*, Breslau 1919, s. 61–65; zob. także J. Horwat, *Stosunki między książętami opolskimi a Henrykiem IV Probussem w latach 1278–1288*, „Rocznik Muzeum w Gliwicach” 1990, t. 6, s. 11; T. Jurek, *Plany koronacyjne Henryka Probusea*, [w:] *Śląsk w czasach Henryka IV Prawego*, red. K. Wachowski, Wrocław 2005, s. 13–29.

⁴ Bolesław I w 1289 roku po klęsce pod Siewierzem trafił do niewoli Bolesława II płockiego, a ziemię opolską spustoszyły wojska Władysława Łokietka. E. Długopolski, *Władysław Łokietek...*, s. 150–151; *Opole. Monografia miasta*, red. W. Dziewulski, F. Hawranek, Opole 1975, s. 56–60; M.K. Barański, *Dynastia Piastów...*, s. 467; A. Grabowska, *Opolski sprzymierzeniec czeskich Wacławów. Polityka międzynarodowa księcia opolskiego Bolesława I w latach 1291–1306*, [w:] *Primum vivere – deinde philosophari. O ludziach czynach w dziejach Europy Środkowej i Wschodniej. Księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Janowi Rzońcy z okazji siedemdziesiątych urodzin*, red. M. Białokur, A. Szczepaniak, Opole–Toruń 2009, s. 32–39.

⁵ J. Tęgowski, *Konstancja. Poczet żon królewskich*, „Magazyn Razem” 1987, nr 1, s. 31–32, J. Horwat, *NN*, [w:] *Książęta i księżne...*, s. 99.

⁶ Kazimierz bytomski około 1280 roku zawarł związek z Heleną, która zdaniem K. Jasińskiego, mogła być córką księcia halickiego Lwa. Wybranką Przemysława została natomiast Anna, córka Konrada II, księcia czerskiego, K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich...*, t. 3, s. 35–36; tenże *Rodowód Piastów mazowieckich*, Poznań–Wrocław 1998, s. 28. Nie jest znane imię i pochodzenie żony Mieszka, księcia cieszyńskiego.

⁷ K. Orzechowski, *Terytorialne podziały na Śląsku*, cz. III: *Wiek XIV i XV*, „Kwartalnik Opolski” 1971, R. XVII, nr 4, s. 86–87 (przypis 4); W. Dziewulski, *Terytorialne podziały Opolszczyzny w XIII–XIV w.*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 1973, z. 3, s. 324; M.L. Wójcik, *Podział terytorialny Opolszczyzny po śmierci Bolesława I opolskiego († 1313) w świetle najstarszej pieczęci księcia niemodlińskiego Bolesława z 1314 roku*, [w:] *Monastycyzm. Słowiańszczyzna i państwo polskie. Warsztat badawczy historyka*, red. K. Bobowski, „Przegląd Historyczny” 1994, t. 8, s. 148–149.

⁸ Ich kuzynka Viola Elżbieta (córka Mieszka cieszyńskiego) została w 1305 r. żoną Wacława III, króla Czech i Polski. Niektórzy historycy uważają, że do ślubu pary doprowadził w ramach polityki dynastycznej Bolesław I opolski. K. Popiołek, *Śląskie dzieje*, Warszawa–Kraków 1976, s. 47–48. Po przedwczesnym owdowieniu (4 VIII 1306 r.) niedane już jej było

dynastycznym. Nie posiadamy przesłanek, aby przypuszczać, że Bolesław I miał wpływ na małżeństwa swych synów, wszystkie one zostały bowiem zawarte sporo lat po jego śmierci (synowie żenili się kolejno w 1325, 1326 i 1347 r.). W pokoleniu synów Bolesława I opolskiego można natomiast dostrzec pewną kontynuację związków z książętami „dolnośląskimi”, widoczną poprzez małżeństwa zarówno Bolesława Pierworodnego, jak i Bolesława II. Bolesław, zwany Pierworodnym, książę niemodliński, poślubił Eufemię, córkę księcia wrocławskiego Henryka VI Dobrego, natomiast żoną Bolesława II opolskiego została Elżbieta, księżna świdnicka. Dzięki tym związkom dynastycznym imię Henryk stało się w XIV wieku w linii opolskiej dość popularne⁹.

Małżeństwo Bolesława Pierworodnego z Eufemią wrocławską należy rozpatrywać w kontekście wzrastających szybko wpływów Jana Luksemburga na Śląsku. Książę niemodliński był wiernym stronnikiem króla Jana i zdeklarowanym, tak samo jak ojciec, przeciwnikiem Władysława Łokietka. Małżeństwo z Eufemią zostało zawarte w 1325 roku, w rok później Bolesław stoczył wojnę z królem Polski, a 18 lutego 1327 roku złożył hołd lenny Janowi Luksemburgowi. Księżna Eufemia urodziła mu trzech synów i pięć córek. Można powiedzieć, że dzięki temu dwór niemodliński uzyskał za panowania Bolesława Pierworodnego duży potencjał dynastyczny, niewspółmierny do rozmiarów księstwa. Wykorzystanie tego potencjału zależało od wielu czynników, przede wszystkim od zdolności dyplomatycznych księcia. Należy mieć na uwadze, że księstwo niemodlińskie nie nadawało się do podziału, atutem dworu niemodlińskiego była natomiast wierna służba królowi czeskiemu. Bolesław Pierworodny miał już jednego syna (Bolka II niemodlińskiego) w 1336 r., gdy bezpotomnie umierał książę raciborski Leszek. Mógł też liczyć, że król Jan nada mu opróżnione księstwo jako wynagrodzenie za wyjątkowo wierną służbę. Srodze się jednak zawiódł, gdyż księstwo raciborskie otrzymał od króla książę opawski Mikołaj II. Fakt ten spowodował, że przepadła okazja na uzyskanie księstwa dla syna. Nie porzucił jednak, mimo niewątpliwego zawodu, wiernej postawy wobec Luksemburgów. Po śmierci króla Jana swoje usługi ofiarował Karolowi IV. Pokierował wówczas karierą Bolka II, uzyskując dla niego w 1355 roku urząd sędziego nadwornego króla Czech. Oba małżeństwa jego córek ściśle wiązały dwór niemodliński ze stronnikami Luksemburgów. Swoją młodszą córkę Jutę wydał około 1360 roku za księcia Mikołaja II, pana Opawy i Raciborza. Starsza córka Małgorzata została żoną landgraфа Ulryka II von Leuchtenberg, syna Ulryka I, jednego z dyplomatów króla Jana Luksemburga. Trzy pozostałe, Anna, Jadwiga i Elżbieta, wstąpiły do klasztoru klarysek we Wrocławiu. Synowie Bolesława Pierworodnego nie mieli jeszcze żon w chwili jego śmierci, która nastąpiła około 1362 lub 1365 roku. Wspomniany wyżej sędzia nadworny Bolko II, który objął rządy na Niemodlinie, nigdy się nie ożenił i zmarł bezpotomnie w 1367 lub 1368 roku. Interesującym zagadnieniem jest małżeństwo drugiego z synów, Waclawa. Prawdopodobnie około 1364 r. pojął za żonę Eufemię, córkę Bolesława, ostatniego księcia bytomsko-kozielskiego. Należy podkreślić, że jest to jedyne znane nam w XIV wieku małżeństwo

odegrać ważniejszej roli politycznej. Druga kuzynka, Maria, córka Kazimierza księcia bytomskiego, poślubiła w 1306 r. Karola Roberta, króla Węgier.

⁹ K. Piotrowicz, *Bolesław ks. niemodliński*, [w:] PSB, t. 2..., s. 275; J. Horwat, *Księstwo opolskie...*, s. 63–67.

zawarte między księciem z linii opolskiej a księżniczką „górnoszląską”. Po śmierci teścia, który nie miał męskich potomków, Wacław mógł liczyć na część spadku bytomskiego. Przypadło mu terytorium ze stolicą w Gliwicach. Jako książę gliwicki sięgnął Wacław w 1367 lub 1368 roku po ojcowiznę, zmarł wówczas, jak wspominałam, jego starszy brat Bolko II niemodliński. Połączenie Niemodlina i Gliwic pod berłem Wacława trwało jednak wyjątkowo krótko, gdyż już w czerwcu 1369 roku książę ten zmarł. Jedynym dziedzicem księstwa niemodlińskiego pozostawał wówczas najmłodszy z synów Bolesława Pierworodnego, Henryk. Objął rządy, ale tylko w Niemodlinie, gdyż Gliwice przeszły w ręce książąt oleśnickich.

Współcześnie Bolesławowi Pierworodnemu panował, jak wiadomo, książę opolski Bolesław II. Zapisał się nie tylko jako dobry gospodarz, ale również jako niezwykle aktywny władca w dziedzinie związków dynastycznych. Jego postawę polityczną możemy określić jako zdecydowanie różniącą się od służby Pierworodnego u Luksemburgów. Z dokumentu wystawionego w 1321 roku wnosić można, że już wówczas łączyły go dobre stosunki z księciem świdnickim Bernardem, żonaty z Kunegundą, córką Władysława Łokietka¹⁰. Małżeństwo to zostało zawarte już około 1310 roku¹¹, a jego owocem była księżniczka Elżbieta, o której rękę rozpoczął starania książę opolski. Zainteresowanie jej osobą również w pewnym stopniu determinowane było posiadanymi przez nią powiązaniami rodzinnymi¹². Zawarte przed 6 maja 1326 roku małżeństwo Bolesława II opolskiego z Elżbietą, córką Bernarda świdnickiego i Kunegundy Łokietkówny, jest jednym z najbardziej interesujących śląskich związków dynastycznych. Porównując rangę Świdnicy i Opola, można stwierdzić z dużym prawdopodobieństwem, że więcej zyskiwał na tym małżeństwie książę opolski niż Piastowie świdniccy. Władysław Łokietek podejmował starania o pozyskanie przychylności księstw śląskich z powodu pretensji Jana Luksemburskiego do korony polskiej, obawiał się również wybuchu ewentualnej wojny¹³. Związek małżeński księcia opolskiego posiadał zatem charakter polityczny. Władysławowi Łokietkowi, dziadkowi Elżbiety, ułatwił zapewne nawiązanie przyjaznych kontaktów z rodziną, która we wcześniejszych latach zaliczana była do grona jego

¹⁰ Bernard był synem Bolka I świdnickiego i Beatrycze, córki Ottona V Długiego margrabiego brandenburskiego. Żył w latach 1288/1291–1326. K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich. Piastowie świdniccy, ziębiccy, głogowscy, żagańscy i oleśniccy*, t. II, Wrocław 1975, s. 18–20. Kunegunda była córką Władysława Łokietka. Poślubiono ją Bernardowi świdnickiemu około 1310 roku. Małżeństwo stanowiło gwarancję wierności księcia wobec Łokietka. Po śmierci męża Kunegunda poślubiła księcia saskiego Rudolfa. Księżna zmarła między 1331 a 1333 rokiem. Tamże, s. 20.

¹¹ J. Wyrozumski, *Kazimierz Wielki*, Wrocław 1982, s. 15.

¹² Elżbieta była wnuczką króla Polski, jej ciotka była królową Węgier. Dom świdnicki powiązany był szerokimi koneksjami dynastycznymi z książętami Bawarii (Beatrycze, siostra Bernarda świdnickiego, została w 1309 r. żoną księcia Ludwika VI), Habsburgami (Bolko II Mały pojął za żonę Agnieszkę), Katarzyną, córką Karola Roberta (żona Henryka) oraz Przemek głogowski (mąż Konstancji). L. Korczak, *Beatrycze*, [w:] *Piastowie. Leksykon...*, s. 581; też, *Bolko II Mały*, [w:] tamże, s. 588–592; też, *Henryk*, [w:] tamże, s. 595–596; też, *Konstancja*, [w:] tamże, s. 592–594.

¹³ B. Nowacki, *Czeskie roszczenia do korony w Polsce w latach 1290–1335*, Poznań 1987; M.K. Barański, *Dynastia Piastów...*, s. 474–475; W. Korta, *Historia Śląska do 1763 roku*, Warszawa 2003, s. 93–101.

przeciwników, a nawet brała czynny udział w wyprawach kierowanych przeciw niemu. Jednocześnie należało się liczyć z tym, że nawiązanie kontaktów politycznych z Władysławem mogło spowodować pogorszenie kontaktów książąt opolskich z dworem czeskim. Władcy czescy spór o „tron krakowski” toczyli z Łokietkiem, nie więc dziwnego, że ożenek księcia opolskiego z jego wnuczką strona czeska odebrać mogła jako im nieprzychylną. Z jednej więc strony Bolesław II opolski nadwreżył nieco przychylność dworu czeskiego, z drugiej jednak dzięki temu małżeństwu pojawiła się szansa na jeszcze ściślejsze powiązanie działalności politycznej księcia z dworem węgierskim. Umocnienie kontaktów z królem Węgier z całą pewnością miało wpływ na rozwój kariery politycznej synów i córek Bolesława II opolskiego, a zapewnione wsparcie ułatwiło im prowadzenie własnej polityki dynastycznej.

Należy podkreślić, że Bolesław II opolski zwlekał, jak długo tylko mógł, ze złożeniem hołdu lennego Janowi Luksemburskiemu, w czym widzieć można na pewno wpływ skoligacenia się z rodziną Władysława Łokietka, króla Polski, jak również wpływ postawy potężnego i niezależnego księcia świdnickiego. Nie złożył hołdu tak jak inni książęta górnośląscy w Opawie w lutym 1327 roku, lecz dopiero 6 kwietnia we Wrocławiu. W wystawionym wówczas dokumencie twierdzi, że aktu tego dokonał pod przymusem¹⁴, a symboliczne znaczenie ma fakt, że złożył hołd jako ostatni z książąt górnośląskich. Żona Bolesława II opolskiego, Elżbieta, zmarła w 1348 roku, urodziwszy wcześniej trzech synów: Władysława Opolczyka, Bolesława III opolskiego i Henryka, oraz cztery córki: Kunegundę, Agnieszkę, Elżbietę i Annę. Data śmierci księżnej Elżbiety zbiega się w czasie z aktem inkorporacji Śląska do Korony Czeskiej, dokonany przez Karola IV, i symbolicznie zwiastuje początek słabnięcia politycznego znaczenia Bolesława II opolskiego. Po śmierci Elżbiety świdnickiej w 1348 r. dom opolski przestał się liczyć jako dobra partia związków dynastycznych. Na osłabienie księcia opolskiego wskazuje fakt, że ani jedna jego córka nie wyszła za mąż, wszystkie zostały zakonnicami. Jakie mogły być powody czterech identycznych decyzji o wyborze życia w klauzurze? Nie jest to sytuacja typowa, wystarczy ją bowiem porównać z sytuacją na dworze Bolesława Pierworodnego, który miał pięć córek, ale dwie wydał za mąż. Trudno mi przyjąć, że ani jedna nie odznaczała się urodą dającą szansę na zamażpójście. Pewnym potwierdzeniem wyrażonej tu tezy jest i to, że chcąc uzyskać godność kanonika praskiego dla syna Henryka, musiał Bolesław II prowadzić długotrwałe, a przez to upokarzające starania¹⁵. Czynił je zapewne rów-

¹⁴ *Lehnsurkundenbuch und Besitzurkunden Schlesiens und seiner einzelnen Fürstenthümer im Mittelalter*, hrsg. C. Grünhagen, H. Markgraf, t. 2, Leipzig 1883, s. 304 (dalej cytujemy: LuBS).

¹⁵ Zabiegano dla niego o kanonię w katedrze praskiej, krótko po tym jak książę został klerykiem we Wrocławiu (uzyskanie godności kleryka potwierdza zapiska o „Henrico nato quondam Boleslai Ducis Opulie clerico Wratislavienisis diocesis”, *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae*, ed. A. Theiner, t. 1, Roma 1860, nr 763). Jaki był wynik rozmów, tego nie wiemy, ale aktywne działania na rzecz brata podjął również Władysław Opolczyk. Ostatecznie Henryk uzyskał zgodę i nadanie od papieża na objęcie stanowiska, lecz kanonii najprawdopodobniej nie objął, gdyż aż do jego śmierci, którą datuje się na lata 1356–1365, nie znajdujemy w źródłach potwierdzenia pełnienia przez niego tej godności; zob. J. Sperka, *Henryk* (1337/38–1356/65) [w:] *Książęta i księżne...*, s. 49; K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich...*, t. 3, s. 83; S.A. Sroka, *Bolesław I*, [w:] *Piastowie. Leksykon...*, s. 753; J. Horwat, *Książęta górnośląscy z dynastii Piastów*, Ruda Śląska 2005, s. 93–95.

niez osobiście, podczas poświadczanego źródłowo pobytu w Pradze 3 czerwca 1356 roku, na krótko przed śmiercią¹⁶. Może zatem to dwór cesarski, pamiętając o wrogiej postawie księcia opolskiego wobec dążeń Jana Luksemburskiego w 1327 roku, celowo utrudniał działalność księcia, zarówno jeśli chodzi o kanonię dla Henryka, jak i w zakresie zawierania związków dynastycznych? Problematyczne jest także drugie małżeństwo Bolesława II. Przypuszcza się, że jego drugą żoną została bliżej nieznaną Małgorzata. Nie podjęto w literaturze przedmiotu żadnych prób jej identyfikacji. Córką z tego związku mogła być Agnieszka, której narodziny datuje się na okres między 1349 a 1356 r., a więc w chwili śmierci ojca była dzieckiem.

Książę Bolesław II zmarł 21 czerwca 1356 r. Do przejęcia dziedzictwa po ojcu uprawnieni byli tylko dwaj synowie, gdyż Henryk został przeznaczony, jak wspominałam, do stanu duchownego. Obaj, Władysław Opolczyk i Bolesław III opolski, byli w chwili śmierci ojca dorośli, a pod ich opieką znalazła się kilkuletnia siostra Agnieszka.

Najmłodszy z synów Bolesława I, Albert, książę strzelecki, gorliwy protektor opactwa cystersów w Jemielnicy, w 1347 roku pojął za żonę Agnieszkę, córkę Burcharda I, burgrabiego Magdeburga¹⁷. O okolicznościach zawarcia tego małżeństwa, łączącego drobnego księcia strzeleckiego z rodziną ważnego urzędnika cesarskiego, nic nie wiemy. Nie doczekało się ono również zainteresowania badaczy. Stanowi jednak niewątpliwie wyraz zacieśnienia związków linii opolskiej z Luksemburgami, aczkolwiek książę Albert mógł przez pewien czas uchodzić za przyjaznego dworowi krakowskiemu¹⁸. Nie miał z nią męskiego potomka, lecz tylko jedyną córkę Elżbietę. Elżbieta, córka Alberta, księcia strzeleckiego¹⁹, poślubiła w 1359 roku Władysława Białego, księcia gniewkowskiego²⁰. W kontekście tego, co napisano wyżej o zaniku aktywności dynastycznej zamku opolskiego po 1348 r., małżeństwo Elżbiety strzeleckiej zasługuje niewątpliwie na baczniejszą uwagę. Na mapie politycznej Śląska księstwo strzeleckie znaczyło jeszcze mniej niż opolskie. Siostrzenicą księcia gniewkowskiego była Elżbieta Bośniaczka, żona Ludwika, króla Węgier. Nie można wykluczyć, że małżeństwo księżniczki strzeleckiej z osobą tak blisko związaną z dworem węgierskim było realizacją szerokiego planu pozyskiwania stronników króla Ludwika. W tym samym czasie księciem opolskim trwale wprzęgniętym w rydwan polityki węgierskiej był Władysław Opolczyk. Jeśli zatem małżeństwo Alberta wiązało dwór strzelecki z Luksemburgami, to mariaż jego córki był wciągnięciem w orbitę wpływów Andegawenów, czemu książę Albert, ojciec Elżbiety, musiał być, co oczywiste, przychylny. Książę Albert nie pozostawił męskiego potomka, toteż księstwo strze-

¹⁶ J. Horwat, *Księstwo opolskie...*, s. 108.

¹⁷ O. Balzer, *Genealogia*, tab. VII, s. 8, 367–371; J. Sperka, *Elżbieta*, [w:] *Książęta i księżne...*, s. 37; J. Dobosz i in., *Słownik władców polskich*, Poznań 1999, s. 12–13; S.A. Sroka, *Bolesław I*, [w:] *Piastowie. Leksykon...*, s. 738–739.

¹⁸ J. Rajman, *Pogranicze śląsko-małopolskie w średniowieczu*, wyd. 2, Kraków 2000, s. 188, 192.

¹⁹ O jej śmierci informuje dokument wydany w *Urkunden der Klöster Rauden und Himmelwitz, der Dominicaner und der Dominicanerinnen in der Stadt Ratibor*, [w:] *Codex Diplomaticus Silesiae* (dalej cytujemy: CDS), t. 2, hrsg. W. Wattenbach, Breslau 1859, nr 15, s. 69.

²⁰ O. Balzer, *Genealogia...*, tab. VII, s. 8, 367–371; J. Sperka, *Elżbieta*, [w:] *Książęta i księżne...*, s. 37.

lekkie przeszło po jego śmierci, prawdopodobnie w 1374 r., w ręce jego bratanka Bolesława III, syna Bolesława II opolskiego.

Przypomnieć należy, że po śmierci księcia opolskiego Bolesława II w 1356 r. władzę w Opolu przejął jego najstarszy syn Władysław, zwany Opolczykiem, ale przez dłuższy czas u jego boku przebywał młodszy brat Bolesław III opolski. Pod jego opieką znajdowała się także, jak wspomniałam wyżej, młodociana Agnieszka. Małe księstwo nie nadawało się wówczas do podziału, a skomplikowaną sytuację rozwiązała dopiero wspomniana wyżej bezpotomna śmierć Alberta strzeleckiego. Wówczas nadarzyła się okazja uposażenia Bolesława III samodzielnym, choć małym księstwem strzeleckim. Nadał mu je jego starszy brat Władysław Opolczyk, pod którego wpływem Bolesław III pozostawał do końca życia.

Władysław Opolczyk mógł podzielić los swych braci i kuzynów, kontentujących się rządami w małych księstwach, w Opolu, Strzelcach, Niemodlinie. Zapewne zdawał sobie sprawę z tego, że tylko jako książę opolski wielkiej kariery nie zrobi. Sporo do myślenia dawała mu z pewnością sytuacja jego niezamężnych czterech sióstr. Zastanawiając się nad wyborem protektora, Opolczyk musiał także mieć świadomość, że Bolko II niemodliński uzyskał godność sędziego nadwornego w Pradze, ale na tym jego kariera się skończyła. Książę opolski Władysław był pierwszym, który definitywnie zerwał z opieraniem kariery na łasce Luksemburgów. O odmienności losów Władysława Opolczyka zadecydowały z pewnością jego niepospolite umiejętności i szerokie horyzonty polityczne, które umożliwiły mu utrzymanie w swych rękach ojcowizny, ale i zrobienie błyskotliwej kariery na dworze obcego władcy. Nie powtórzył drogi swych kuzynów, którzy związali się z Luksemburgami, wybrał służbę u Andegawenów. Jako młody książę rozpoczął swoją działalność na Węgrzech, pod czujnym okiem króla Ludwika. Tam też książę opolski ożenił się po raz pierwszy. Jego wybranką została ok. 1353 roku Elżbieta. Jej pochodzenie jest przedmiotem ożywionej dyskusji. Stanisław A. Sroka wykazał, że prawdopodobnie była to córka jednego z wojewodów siedmiogrodzkich, Andrzeja Lanckfiego²¹, natomiast Dieter Veldtrup stara się uzasadnić, że była ona córką Mikołaja Aleksandra Besaraba, wojewody wołoskiego²². Jerzy Sperka, w swej najnowszej biografii księcia Władysława Opolczyka, zwraca się uwagę na fakt, że inicjatorem tego małżeństwa był król Węgier Węgierski²³. Władca Węgier, wyrażając przychyłność ożenkowi, powiązał księcia opolskiego, zapowiadającego się na dobrego polityka, ze swoim dworem jeszcze ściślej²⁴. Zaufanie króla wobec Piasta opolskiego urosło na tyle, że powierzano mu wypełnianie wielu misji dyplomatycznych, za które hojnie go nagradzano.

²¹ S.A. Sroka, *Kim była pierwsza żona Władysława Opolczyka?* [w:] *Cracovia – Polonia – Europa. Studia z dziejów średniowiecza ofiarowane Jerzemu Wyrozumskiemu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin i czterdziestolecie pracy naukowej*, red. K. Baczkowski i in., Kraków 1995, 455–463.

²² D. Veldtrup, *Frauen und Herzog Ladislaus. Oppelner Herzoginnen in der dynastischen politik zwischen Ungarn, Polen, und dem Reich*, Warendorf 1999, s. 53–114. Poglądy omawia J. Sperka, *Władysław książę opolski, wieluński, kujawski, dobrzyński, Pan Rusi, Palantyn Węgier i Namiestnik Polski (1326/1330–8 lub 18 maja 1401)*, Kraków 2012, s. 52–55, który przychylił się do identyfikacji D. Veldtrupa.

²³ J. Sperka, *Władysław książę...*, s. 54–55.

²⁴ Władysław pełnił wiele zaszczytnych funkcji politycznych na zlecenie króla Węgier. S.A. Sroka, *Kariera Władysława Opolczyka na dworze węgierskim w drugiej połowie XIV wie-*

Opolczyk nigdy nie stracił zainteresowania, jak wspomniałam, losem swego rodowego księstwa. Pozostający w cieniu rzutkiego brata Bolesław III sprawował właściwie funkcję jego namiestnika w księstwie opolskim, aczkolwiek nie sposób nie zauważyć także innych przejawów jego politycznej aktywności. W 1355 roku, a zatem jeszcze za życia ojca Bolesława II, towarzyszył Karolowi IV w wyprawie po koronę cesarską do Rzymu. W 1365 r. uczestniczył w podróży Karola IV do Awinionu. Pozostał lojalny wobec brata, mimo że nieobecność Władysława Opolczyka stwarzała permanentną okazję do prób zagarnięcia całego księstwa opolskiego. Księżę swą aktywność polityczną ograniczył do powiązania swej kariery z dworem czeskim. Jednym z najważniejszych zagadnień badawczych jest identyfikacja jego jedynej żony Anny, którą poślubił w latach 1355–1360. W starszej literaturze pojawił się domysł, że była ona księżniczką oświęcimską²⁵, ale wydaje się on słabo uzasadniony. Należy zwrócić uwagę na to, że małżeństwo to zostało zawarte w okresie, kiedy Bolesław III przebywał jako młodszy „współrządcą” w Opolu, a Władysław Opolczyk dopiero rozpoczynał karierę na dworze węgierskim, ale był już żonaty z wojewodzianką siedmiogrodzką Elżbietą. Można przypuszczać, że starszy brat miał wpływ na wybór kandydatki, może nawet dobrać ją, kierując się przesłankami politycznymi, węgiersko-polskimi. Pozostawiając zatem oświęcimskie pochodzenie Anny jako ciekawostkę historiograficzną, postulować należy poszukiwanie jej w kręgu Władysława Opolczyka.

Pierwsze małżeństwo księcia Władysława Opolczyka nie trwało długo, księżna zmarła najpóźniej w 1365 roku²⁶. Wybór nowej kandydatki na żonę podporządkował, tak samo jak za pierwszym razem, interesom politycznym swego protektora, króla węgierskiego Ludwika. Dwór węgierski zainteresowany był ułożeniem kontaktów politycznych z Piastami mazowieckimi. Zwrócono wówczas uwagę na księżniczkę Eufemię, córkę Siemowita III mazowieckiego²⁷. Dom mazowiecki, z którego wywodziła się panna, w pewnym stopniu powiązany był z księstwem opolskim, przez osobę Kazimierza I cieszyńskiego (syn Władysława Opolskiego), który poślubił Eufemię, ciotkę Ofki. Nie tylko ten fakt nakłonił Opolczyka, do podjęcia ostatecznej decyzji o zaślubinach. Ludwik, który w niedługiej przyszłości miał zostać królem Polski, musiał zbudować silne i pewne zaplecze polityczne. To oczywiście najważniejsze korzyści, jakie można było zrealizować przy okazji zawarcia związku małżeńskiego Władysława Opolczyka i Eufemii. Dieter Veldtrup, datując małżeństwo Władysława z Eufemią dopiero na koniec 1370 roku, przyjął, że było ono częścią planu Ludwika Węgierskiego, dążącego do neutralizacji Każka słupskiego jako pretendenta do tronu polskiego²⁸. Własny plan polityczny wobec księstwa mazowieckiego miał także

ku, [w:] *Europa Środkowa i wschodnia w polityce Piastów*, red. K. Zielińska-Melkowska, Toruń 1997, s. 265–274.

²⁵ O.E.P. Frankiewicz, OFM, *Zespół klasztorny franciszkanów opolskich*, Opole 1988, s. 22. J. Horwat, *Księżęta górnośląscy...*, s. 91–93, posuwa się w domysłach jeszcze dalej, sugerując, że była ona córką z pierwszego małżeństwa księcia oświęcimskiego Jana I Scholastyka. Domysł o pochodzeniu z książąt oświęcimskich przytacza M. Kaganiec, *Anna, (zm. 1378)*, [w:] *Księżęta i księżne...*, s. 14, ale bez własnego komentarza.

²⁶ S.A. Sroka, *Kim była pierwsza żona Władysława Opolczyka...*, s. 461–462; J. Sperka, *Władysław książę...*, s. 55.

²⁷ Tamże, s. 55–57.

²⁸ Przyjąć jednak można, że założenie to z powodu braku podstaw źródłowych może być błędne. D. Veldtrup, *Frauen und Herzog Ladislaus...*, s. 115–120.

król Polski Kazimierz Wielki²⁹. Należy podkreślić, że zarówno gdy idzie o małżeństwo z wojewodzianką Elżbietą, jak i z księżną Eufemią, książę Władysław Opolczyk był niejako narzędziem w rękach króla Węgier. Dla księcia były to stopnie w jego karierze na dworze węgierskim.

Panujący w tym okresie w księstwie opolskim jego młodszy brat, książę Bolesław III z małżeństwa z Anną doczekał się czterech synów: Jana Kropidły, Bolesława IV, Henryka i Bernarda, oraz córki Anny. Zawarł około 1370 r. układ z Henrykiem niemodlińskim, że w razie bezpotomnej śmierci któregoś z nich, ten, który przeżyje, przejmie połowę księstwa zmarłego. Książę Henryk sfinalizował taki sam układ także z Władysławem Opolczykiem. Oba układy zostały zatwierdzone przez cesarza Karola IV w 1372 r.³⁰ Nie wiemy, jakie plany miał wobec swej jedynej córki Anny. Poza tym, że była córką Bolesława III, nic więcej na temat jej wczesnego okresu życia nie wiemy. Nie ma żadnych przesłanek, aby przyjąć, że ojciec zamierzał ją wydać za mąż, że ją z kimś zaręczył itp. Pierwsza źródłowa wiadomość o Annie pochodzi dopiero z 1399 r., kiedy była już zakonnicą w Trzebnicy. Istotne jest również i to, kto był inicjatorem wysłania najstarszego syna Jana na studia do Italii, był to bowiem krok w kierunku rozpoczęcia kariery duchownej. Zbigniew Boras wysunął domysł, że uczynił to Władysław Opolczyk³¹, to zaś wskazywałoby, że nawet w kwestii wykształcenia syna Bolesław III zdawał się na wolę brata.

Władysław Opolczyk odegrał ważną rolę w doprowadzeniu do małżeństwa swej siostry Agnieszki³². Mariaż ten miał zapewne związek ze skomplikowanymi stosunkami andegaweńsko-luksemburskimi na początku lat siedemdziesiątych XIV w. Jak wiadomo, władca Węgier związał się w tym okresie politycznie z rodem Wittelsbachów, a w 1371 roku wkroczył na teren Moraw³³. Ostatecznie do wojny nie doszło, ponieważ Karol IV i Ludwik Węgierski zawarli umowę o małżeństwie swoich dzieci³⁴. Wówczas też Opolczyk, który zapewne brał udział w opisanych wydarzeniach, mógł podjąć decyzje dotyczące siostry³⁵. Margrabia Moraw posiadał zaplecze polityczne, które gwarantowało zachowanie pokoju oraz ułatwiło utrzymanie silnej pozycji samemu Opolczykowi, nic więc dziwnego, że zainteresowano się jego osobą. Mężem księżniczki opolskiej Agnieszki został Jodok, syn margrabiego morawskiego

²⁹ Kazimierz Wielki doprowadził w 1368 lub 1369 r. do zawarcia małżeństwa swego wnuka Każka słupskiego z Małgorzatą, córką Siemowita III mazowieckiego, siostrą Eufemii, J. Wyrozumski, *Kazimierz Wielki...*, s. 216.

³⁰ LuBS, t. 1, s. 196 i t. 2, s. 310–312.

³¹ Z. Boras, *Książęta piastowscy Śląska*, wyd. 2, Katowice 1978, s. 275.

³² J. Sperka, *Agnieszka (zm. ok. 1411)*, [w:] *Książęta i księżne...*, s. 12, S.A. Sroka, *Agnieszka*, [w:] *Piastowie. Leksykon...*, s. 755–756; J. Horwat, *Książęta górnośląscy...*, s. 95–96.

³³ Tamże, s. 136.

³⁴ Tamże, s. 136–137; D. Veldtrup, *Frauen und Herzog Ladislaus...*, s. 126–128.

³⁵ J. Sperka, *Władysław książę...*, s. 58–60, opowiedział się za hipotezą D. Veldtrupa, *Frauen und Herzog Ladislaus...*, s. 131–135 i 283, że żoną Jodoka morawskiego miała zostać Elżbieta, córka Opolczyka, gdyż wyraźnie o niej wspomina dokument cesarza Karola IV z 22 października 1372 r. Najprawdopodobniej Elżbieta zmarła przed marcem 1374 r. i dlatego doszło do kolejnej umowy małżeńskiej Jodoka, tym razem z siostrą Opolczyka, Agnieszką. Traci zatem aktualność zdanie P. Snocha, *Władysław*, [w:] *Książęta i księżne...*, s. 126, że córka Elżbieta została wydana za Jodoka.

Jana Henryka i Małgorzaty z rodu Przemyślidów opawsko-raciborskich. Umowę o małżeństwie zawarto w 1374 r., do ślubu doszło w rok później. Dzięki temu małżeństwu dwór opolski skolidował się z Luksemburgami, Jodok był bowiem bratanikiem cesarza Karola IV³⁶.

Księżna Anna, żona Bolesława III opolskiego, zmarła 8 kwietnia 1378 r., ale książę, mający wówczas około 48 lat, nie ożenił się powtórnie. Fakt ten powinien wzbudzić nasze zainteresowanie, jako że jest on jakby rezygnacją z próby wzmocnienia przez odpowiednie małżeństwo, swojej, słabej przecież, pozycji. Dodajmy jeszcze, że w tym samym roku owdowiał Henryk, książę niemodliński, który również nie ożenił się po raz drugi.

Książę Bolesław III zmarł 21 września 1382 r., pozostawiając dwóch dorosłych, co należy podkreślić, synów. Najstarszy Jan (Kropidło) miał w chwili śmierci ojca 22 lata, w pełni był zatem gotów do objęcia rządów. Młodszy Bolko IV mógł już wówczas mieć lata sprawne (urodził się po 1363 r.)³⁷, tylko Bernard (urodzony w 1374 r.)³⁸ nie był pełnoletni. Kuratelę nad księstwem opolskim rozciągnął wówczas nie kto inny jak Władysław Opolczyk. Pierwsze, co uczynił, to zaprotegował Jana, naturalnego pretendenta do tronu opolskiego, na wakujące w Polsce biskupstwa. Król Ludwik wyjednał dla niego papieską nominację na biskupstwo poznańskie. Bolko IV i Bernard, pozostali synowie Bolesława III, znaleźli się pod opieką Władysława Opolczyka. Żaden z trzech synów Bolesława III nie dążył do samodzielności politycznej: Jan Kropidło podąża drogą kariery duchownej, Bolko IV bez szermowania przyjmuje kuratelę stryja.

W 1383 r. został rozstrzygnięty spór o spadek niemodliński. Książę niemodliński Henryk zmarł 14 września 1382 roku, czyli na kilka dni przed śmiercią Bolesława III, z którym łączył go układ o przeżycie. Żonaty z Katarzyną, córką margrabiego morawskiego Jana Henryka Luksemburga i Małgorzaty księżnej opawskiej, nie pozostawił potomstwa. Z oczywistych powodów Bolesław III opolski nie mógł już wynieść jakichkolwiek korzyści z układu z Henrykiem niemodlińskim. Jednak inni książęta opolscy, którzy wcześniej oprotowali próbę podjętą przez Karola IV, aby księstwo niemodlińskie wykupił książę cieszyński, mogli przystąpić do realizacji układów zawartych z Henrykiem około 1370 roku. Księstwo zostało wówczas podzielone, a podział ten można uznać za sukces Władysława Opolczyka. Przejął wówczas część z Głogówkiem, którą przyłączył do księstwa opolskiego. Bratankowie będący pod jego kuratelą:

³⁶ K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich...*, t. 3, s. 86–89; J. Sperka, *Agnieszka*, [w:] *Książęta i księżne...*, s. 12; S.A. Sroka, *Agnieszka*, [w:] *Piastowie. Leksykon...*, s. 755–756; V. Štěpán, *Moravský markrabě Jošt (1354–1411)*, Brno 2002, s. 29, 44, 647; J. Sperka, *Otoczenie Władysława Opolczyka w latach 1370–1401. Studium o elicie władzy w relacjach z monarchą*, Katowice 2006, s. 25; J. Horwat, *Książęta górnośląscy...*, s. 95–96, 100–101.

³⁷ Bolko IV urodził się po 1363 roku. Zmarł 6 maja 1437 roku. B. Snoch, *Bolesław IV*, [w:] *Książęta i księżne...*, s. 33–34; J. Horwat, *Książęta górnośląscy...*, s. 104–105; tenże, *Księstwo opolskie...*, s. 197–205; K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich...*, t. 3, s. 98–99; S.A. Sroka, *Bolesław IV*, [w:] *Piastowie. Leksykon...*, s. 762–763.

³⁸ Bernard był najmłodszym synem Bolka III oraz Anny. Został księciem niemodlińskim oraz strzeleckim. Urodził się około 1378 roku. Samodzielność w sprawowaniu władzy osiągnął dopiero około 1400 roku. J. Sperka, *Bernard (1378–1454)*, [w:] *Książęta i księżne...*, s. 18–21; K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich...*, t. 3, s. 100–101; J. Horwat, *Książęta górnośląscy...*, s. 105–106; S.A. Sroka, *Bolesław III*, [w:] *Piastowie. Leksykon...*, s. 763–765.

Bolko IV i Bernard otrzymali część z Niemodlinem i tam przenieśli swą rezydencję. Można powiedzieć, że Władysław Opolczyk upiekł w 1383 roku dwie pieczenie na jednym ogniu: uzyskał cenny Głogówek, a zarazem pozbył się bratanków z Opola³⁹.

Władysław Opolczyk doczekał się pięciu córek z dwóch małżeństw. Trzy z nich były przeznaczone do zawarcia związków dynastycznych, przy czym Elżbieta zmarła jeszcze jako narzeczona Jodoka morawskiego⁴⁰. Uzgodniony w 1386 roku związek małżeński córki księcia opolskiego Jadwigi⁴¹ z Wiguntem Aleksandrem kiernowskim, bratem króla Władysława Jagiełły, zabezpieczono uprzednio przygotowaną umową przedmałżeńską. Para wstąpiła w związek małżeński dopiero przed 22 stycznia 1390 roku. Zwłoka mogła być spowodowana sporem między politykami prowadzonym wokół ziemi halickiej oraz Pomorza⁴². Zgodnie z jej ustaleniami Władysław Opolczyk nadał młodej parze ziemie: inowrocławską, tuczeńską oraz bydgoską⁴³. Małżeństwo to, będące wynikiem planów politycznych zarówno Władysława Opolczyka, jak i Władysława Jagiełły⁴⁴, trwało krótko, Jadwiga zmarła bowiem we wrześniu 1392 lub 1393 roku. Konflikt między Opolczykiem a królem Władysławem uległ wówczas zaognieniu. Krótko przed 25 czerwca 1388 roku Opolczyk wydał za mąż swą córkę Katarzynę. Jej mężem został Henryk VIII zwany Wróblem, książę głogowsko-kozuchowski, syn księcia żagańskiego Henryka V Żelaznego. Katarzyna zajmowała, wśród córek Władysława Opolczyka miejsce uprzywilejowane, gdyż dokumentem Karola IV z 26 marca 1367 roku upoważniona została do dziedziczenia ziem po ojcu Władysławie⁴⁵. Opolczyk zapewnił córce wiano, przekazując jej w zarząd miasta Karniów, Prudnik i Głogówek⁴⁶. Z czasem jednak ostatnia z miejscowości

³⁹ J. Sperka, *Władysław książę...*, s. 258–259, podkreśla ostatnio, że synowie Bolesława III odzyskali w 1383 r. część ojcowizny i że nie doszło do podziału księstwa opolskiego.

⁴⁰ Zob. wyżej przypis 37.

⁴¹ J. Tęgowski, *Małżeństwo Wigunta Olgierdowicza w politycznych planach króla Władysława Jagiełły*, [w:] *Genealogia. Studia i Materiały Historyczne*, t. 7, red. M. Górny, Poznań–Wrocław 1996, s. 57–68.

⁴² KDP, t. 4, nr 6, s. 6; tamże, t. 2, nr 537, s. 95, dokument wspomina o narzeczeństwie i małżeństwie Jadwigi. Więcej na temat zapisów umów w: KDP, t. 2, nr 538; na tym dokumencie urywają się informacje na temat Jadwigi; tamże, t. 2, cz. 2, nr 536, s. 773–777; tamże, t. 2, cz. 2, nr 536, s. 774.

⁴³ J. Sperka, *Jadwiga (zm. ok.1390)*, [w:] *Książęta i księżne...*, s. 52. Ojciec zastrzegł sobie jednak prawo powrotu nadanych terenów, w razie bezpotomnej śmierci córki oraz dożywotni czynsz z miasta Inowrocławia w wysokości 400 grzywien groszy; KDP, t. 2, cz. 2, nr 536, s. 773–777. Konsensusu na nadane ziem udzieliły także matka Jadwigi, Eufemia, i starsza siostra księżniczki, Katarzyna, tamże, t. 2, cz. 2, nr 536, s. 774.

⁴⁴ Książę ponad wszystko starał się zachować kontrolę nad otrzymanymi wcześniej terytoriami, by nie wróciły one w granice Królestwa Polskiego. Stanowisko Opolczyka mocno godziło w interesy króla Władysława, który starał się poprzez to małżeństwo doprowadzić do przejęcia władzy nad spornymi terytoriami, J. Sperka, *Wojny Władysława Jagiełły z księciem opolskim Władysławem (1391–1396)*, Cieszyn 2003, s. 20–21.

⁴⁵ Tamże, s. 67; *Registrum St. Wenceslai*. Urkunden vorzüglich zur Geschichte Oberschlesiens nach einem Copialbuch Herzog Johannis von Oppeln und Ratibor in auszügen, mitgeth. Wilhelm Wattenbach, Colmar Grönhagen, [w:] *Codex Diplomaticus Silesiae*, Bd. VI, Breslau 1865, nr 43, s. 9; J. Sperka, *Władysław książę...*, s. 57.

⁴⁶ *Registrum St. Wenceslai...*, nr 18, s. 204.

pozostała jako oprowa wdowia w rękach księżnej Eufemii mazowieckiej, więc Henryk VIII nigdy terenem tym nie zarządzał. Można tu przypomnieć, że około 1360 roku doszło do pogorszenia kontaktów książąt żagańskich z Karolem IV z powodu częstych ingerencji władcy czeskiego w wewnętrzne sprawy księstwa. Wówczas ojciec Henryka VIII porozumiał się z Kazimierzem Wielkim, a żoną króla została siostra Henryka, Jadwiga żagańska. Jednakże około 1388 roku za tym związkiem dynastycznym mógł kryć się plan Opolczyka, aby szukać sojuszników wśród książąt śląskich przeciwko Władysławowi Jagielle⁴⁷.

Wyrazem trwałej uległości wobec Władysława Opolczyka był udział Bolka IV, Bernarda i Jana Kropidły po stronie stryja w wojnie z królem Polski Władysławem Jagiełłą w latach dziewięćdziesiątych XIV w. Nie przyniosła ona, jak wiadomo, książętom opolskim żadnych korzyści, wręcz przeciwnie. Ostatecznie w wyniku starań dyplomatycznych króla Polski, przeszli na jego stronę i zobowiązali się porzucić popieranie polityki swego stryja Władysława⁴⁸. W kontekście tych wydarzeń należy widzieć umowy małżeńskie obu książąt zawarte w latach dziewięćdziesiątych XIV w. Jednoznacznie przedstawia się projekt polityczny małżeństwa księcia Bernarda, który w 1396 roku zaręczył się z Jadwigą, córką Spytki z Melsztyna wojewody krakowskiego⁴⁹. Na mocy układu pokojowego z 1396 r. Spytek z Melsztyna miał otrzymać miasta Lubliniec i Olesna wraz z przynależnymi do nich okręgami, które wcześniej w wyniku wojny król Polski odebrał Władysławowi Opolczykowi. Zgodnie z cytowaną umową ziemia oleska i lubliniecka miały wrócić we władanie książąt opolskich jako posag Jadwigi Melsztyńskiej⁵⁰. Wiadomo również, że małżeństwo Bernarda z Jadwigą zostało zawarte dopiero w 1401 roku, po śmierci Władysława Opolczyka⁵¹, jednak na szczególne podkreślenie zasługuje fakt, że umowa o małżeństwie z 1396 r. wiązała księcia opolskiego Bernarda z dworem króla Polski.

Sporą zagadkę stanowi natomiast jedyne znane nam małżeństwo księcia Bolesława IV opolskiego. W licznych opracowaniach można spotkać pogląd, że małżeństwo zostało zawarte między 26 października 1393 roku a rokiem 1398, a jego żoną Małgorzatę tytułuje się „hrabianką Gorycji”⁵². Wspomnieć tu należy, że hrabstwo Gorycji znalazło się około 1381 r. pod kontrolą Habsburgów⁵³, zaś imię Małgorzata nosiła córka hrabiego Albrechta II i Eufemii głogowskiej. Czy byłby to zatem wyraz znanych skądinąd dobrych relacji Opolczyka z Habsburgami? J. Sperka w swej najnowszej

⁴⁷ J. Sperka, *Władysław książę...*, s. 60–61, 169. O Henryku VIII w: *Die Inventare der nicht-staatlichen Archive Schlesiens. Kreis und Stadt Glogau*, [w:] CDS, t. 28, nr 107, s. 32; LuBS, t. 2, nr 59, s. 194.

⁴⁸ J. Sperka, *Wojny Władysława Jagiełły...*, s. 15–83 (tam dalsza literatura).

⁴⁹ J. Sperka, *Bernard, (1378–1454)*, [w:] *Książęta i książęne...*, s. 18–21; K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich...*, t. 3, s. 100; J. Horwat, *Książęta górnośląscy...*, s. 105–106; S.A. Sroka, *Bolesław III*, [w:] *Piastowie. Leksykon...*, s. 763–765.

⁵⁰ B. Snoch, *Bolesław IV*, [w:] *Książęta i książęne...*, s. 33–34; J. Sperka, *Wojny Władysława Jagiełły...*, s. 75–77.

⁵¹ J. Sperka, *Bernard (1378–1454)*, [w:] *Książęta i książęne...*, s. 19.

⁵² Najważniejsze opinie zestawili K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich...*, t. 3, s. 99. Zob. także J. Horwat, *Książęta górnośląscy...*, s. 104–105; J. Sperka, *Bolesław IV*, [w:] *Książęta i książęne...*, s. 34.

⁵³ J.A. Gierowski, *Historia Włoch*, wyd. 3, Wrocław 2003, s. 125.

książce o Władysławie Opolczyku, w której przekazał także liczne ustalenia o związkach dynastycznych Piastów opolskich w XIV w., wzmiankując w wielu miejscach księcia Bolesława IV, ani razu nie wspomniał jednak o jego małżeństwie⁵⁴. Kwestia identyfikacji żony Bolesława IV opolskiego wymaga na pewno dalszych badań.

Podsumowując te skrótowe rozważania, można stwierdzić, że spośród trzynastu znanych nam czternastowiecznych książąt opolskich, licząc od Bolesława I do Władysława Opolczyka (zmarłego w 1401 r.), jedynie trzech pozostawało w stanie bezżennym (Bolko II niemodliński, kleryk Henryk opolski, biskup Jan Kropidło). O przeznaczeniu syna do stanu duchownego zdecydowano wobec Henryka, syna Bolesława II opolskiego, jak i wobec Jana Kropidły, syna Bolesława III opolskiego.

Dziesięciu książąt zawarło związki małżeńskie, w tym dwóch dwukrotnie (Bolesław II opolski i Władysław Opolczyk). Na dwanaście znanych nam małżeństw dynastycznych w aż czterech przypadkach nie znamy pochodzenia żony księcia opolskiego (ujmując Bolesława I opolskiego, wliczam tu także jego żonę Agnieszkę, nieznane jest pochodzenie Małgorzaty, drugiej żony Bolesława II opolskiego, Anny, żony Bolesława III opolskiego oraz Małgorzaty, żony Bolesława IV opolskiego). Piastowie opolscy łączyli się więzami małżeńskimi z księżniczkami wrocławską, świdnicką, bytomską i mazowiecką, z margrabią morawską z domu Luksemburg, wójtówną magdeburską, wojewodzianką wołoską i córką wojewody krakowskiego.

Prowadzenie polityki dynastycznej względem dziewcząt wymagało zawierania określonych umów. Decydując się na wybór silnego politycznie partnera, ojciec wydawanej za mąż córki starał się zachować swe ziemie w całości. Posagi księżniczek należało odpowiednio zabezpieczyć na wypadek odesłania żony lub oprawy wdowiej po śmierci męża. Źródła przekazały nam informacje o piętnastu księżniczkach opolskich, z których zaledwie sześć wyszło za mąż, a jedna zmarła jako narzeczona. Wśród mężów widzimy syna księcia opawskiego, syna margrabiego morawskiego, księcia gniewkowskiego, księcia litewskiego, księcia głogowsko-koźuchowskiego i hrabiego Leuchtenburga. Aż osiem księżniczek opolskich w XIV w. zostało zakonnicami. Dokonując zaś wyboru zgromadzenia zakonnego, w XIV wieku starano się posyłać panny do wspólnot, które znajdowały się pod opieką dworu królewskiego lub w których przebywały ich krewne. To one najczęściej przejmowały opiekę nad księżniczkami. Jest charakterystyczne, że w omawianym okresie córki książęce wyraźnie omijały zakon norbertanek w Czarnowasach, który był przecież rodzimą fundacją i miał stanowić nekropolię władców opolskich⁵⁵. Dużą popularnością cieszyły się klasztory klarysek. Jedną z sióstr Władysława Opolczyka, Agnieszka⁵⁶, została klaryską w Starym Sączu. Wspólnotę tę wybrano z uwagi na powiązania rodzinne.

⁵⁴ J. Sperka, *Władysław książę...*, s. 47, 183, 208, 220, 222, 223, 226, 238–409, 242–244, 250, 258. W indeksie osobowym nie ma odesłania do Małgorzaty goryckiej.

⁵⁵ W. Dominiak, *Stosunek Piastów opolskich do klasztoru norbertanek w Rybniku / Czarnowasach w średniowieczu*, [w:] *Premonstratensi na ziemiach polskich w średniowieczu i epoce nowożytnej*, red. J. Rajman, „Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis. Folia 40. Studia Historica V”, Kraków 2007, s. 75–83 (tam dalsza literatura na ten temat).

⁵⁶ J. Sperka, *Agnieszka (1348–1390)*, [w:] *Księżęta i księżne...*, s. 12; D. Veldtrup, *Frauen und Herzog Ladislaus...*, s. 14–19; J. Horwat, *Piastowie górnośląscy*, „Rocznik Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu. Historia” 2007, z. 8, s. 110; A. Pobóg-Lenartowicz, *Z Opola do Sącza. (Księżniczka opolska Agnieszka ksienią klasztoru klarysek w Starym Sączu w XIV wieku)*, [w:] *Primum vivere deinde philosophari. O ludziach czynu w dziejach Europy środkowej i wschod-*

Klaryską w Starym Sączu była wcześniej Konstancja, siostra Elżbiety świdnickiej. Jeżeli zaś chodzi o klasztor wrocławski, to istotny jest fakt, że przebywały w nim krewne linii opolskiej, dwie siostry stryjeczne, córki Bolka niemodlińskiego, z czego młodsza z nich, Jadwiga, była księżką. Wstąpiła do niego również Anna, córka Bolesława II opolskiego⁵⁷. Z kolei na los Kunegundy⁵⁸, córki Bolka II opolskiego, klaryski w Starej Budzie, wpływ miały nie tylko plany polityczne ojca i brata, ale przede wszystkim determinacja królowej Węgier. Księżniczkę otoczono opieką, którą realizowano m.in. za pomocą licznych nadań. Najważniejsze przypadają na lata 1361–1362⁵⁹ oraz na 1366–1367⁶⁰. Za bardzo prestiżową placówkę zakonną uważany był klasztor cysterek w Trzebnicy. Wstąpiła do niego Elżbieta córka Bolesława II opolskiego⁶¹. Być może Anna, córka Bolka III opolskiego, trafiła do klasztoru trzebnickiego także dlatego, że wcześniej cysterką była tam jej ciotka Elżbieta⁶².

Wszystkie omawiane w tym artykule małżeństwa widzieć należy jako związki dynastyczne koligające dom opolski z Luksemburgami, Andegawenami, Piastami i Jagiellonami. Za najbardziej prestiżowe można uznać małżeństwo Bolesława II opolskiego z Eufemią świdnicką, Władysława Opolczyka z Eufemią mazowiecką i Henryka niemodlińskiego z Katarzyną morawską *de domo* Luksemburg. Jeśli idzie o księżniczki opolskie, to za prestiżowe można uznać małżeństwo córki Bolesława II opolskiego z Jodokiem morawskim i córki Władysława Opolczyka z Wiguntem litewskim.

Na piętnaście znanych nam księżniczek opolskich aż osiem zostało zakonnicami. Czy nie kryje się za tą liczbą słaba polityka dynastyczna dworu opolskiego, o ile w ogóle można tu mówić o polityce? Spośród pięciu córek Bolesława Pierworodnego za mąż zostały wydane tylko dwie, zaś Bolesławowi II opolskiemu nie udało się wydać za mąż ani jednej z czterech córek z pierwszego małżeństwa. Nawet tak dobry polityk jak Władysław Opolczyk zawarł umowy o małżeństwo tylko w stosunku do trzech swoich córek, dwie poszły do klasztoru. Nie ukrywam, że zdolność dworu do wydawania córek za innych panujących widzę jako istotny probierz jego znaczenia politycznego i skuteczności.

niej. *Księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Janowi Rzońcy z okazji siedemdziesiątych urodzin*, red. M. Białokur, A. Szczepaniak, Opole-Toruń 2009, s. 45–46.

⁵⁷ K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich...*, t. 3, s. 86; J. Sperka, *Anna (zm. po 12.11.1411)*, [w:] *Księżęta i księżne...*, s. 15.

⁵⁸ Córka Bolka II opolskiego i Elżbiety. Urodzona około 1340 roku. Została około 1355 roku klaryską w Starej Budzie za sprawą ciotki, która w późniejszym okresie umożliwiła jej karierę oraz obdarzyła licznymi nadaniami. Zmarła około 1373 roku. K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich*, t. 3, s. 84, podstawowe informacje o księżniczce podaje J. Horwat, *Kunegunda (ok. 1340–1372)*, [w:] *Księżęta i księżne...*, s. 79; Tenże, *Księżęta górnośląscy...*, s. 94., J. Dąbrowski, *Elżbieta Łokietkówna 1305–1380*, Kraków 2007 (reedycja), s. 37, S.A. Sroka, *Piastówna opolska Kunegunda klaryską na Węgrzech*, „Rocznik Muzeum w Gliwicach” 1993, t. 9, s. 35–41.

⁵⁹ J. Horwat, *Kunegunda (ok. 1340–1372)*, [w:] *Księżęta i księżne...*, s. 79–80.

⁶⁰ J. Dąbrowski, *Elżbieta Łokietkówna...*, s. 38.

⁶¹ J. Sperka, *Elżbieta (zm. 25.04.1382)*, [w:] *Księżęta i księżne...*, s. 38; S.A. Sroka, *Elżbieta*, [w:] *Piastowie. Leksykon...*, s. 754; D. Veldtrup, *Frauen und Herzog Ladislaus...*, s. 122.

⁶² K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich...*, t. 3, s. 85.